

Loven og folket

Taler
Magne Raundalen

Dato
17 mai 2007

Sted
Finnsnes

1 Det var veldig spesielt for meg å bli bedt om å holde 17. mai-tale på Finnsnes. Først og fremst fordi flyktningmottaket til Hero er 17. mai-komité. Dernest fordi Finnsnes er Norges første erklærte barneby. Hurra for Finnsnes!

5 Min 17. mai-tale her på Finnsnes vil jeg starte i Sverige.

I år fyller en svensk-tsjeckisk flyktning, lege og psykiater, J lina Zetterstr m 80  r. Hadde Sveriges tidligere statsminister Olof Palme levd, dessverre for oss alle ble han myrdet i 1986, ville også han fylt 80 år i 2007. De to hadde noe med
10 hverandre   gjøre. Han reddet hennes liv. Det var i 1949. Da var de begge 22 år gamle. Hvorfor gjorde han det? Som ung student på besøk i Praha, ble han kjent med familien hennes. Han fikk vite at J lina var i stor fare for fengsling og det som verre var, fordi hun hadde hjulpet sin bror til   flykte fra landet.

15 Hvordan reddet han henne? Bar han henne inn i Sverige? På en måte, ja. For   redde henne, giftet han seg med henne. De skiltes og fra Sverige dro J lina til Paris til sin bror. Olof Palme fant sin Lisbet, eller hun fant ham, og de giftet seg. Da J linas bror fikk visum til Amerika, ble J lina svært ensom og alene i Paris. Lisbet syntes så synd i henne at hun fikk henne til Sverige. Senere fikk de også
20 hennes mor ut av Tsjekkoslovakia - til Stockholm. Da gikk Lisbet til Olofs rike onkel og sa at han måtte gi de to en skikkelig leilighet i Stockholm, og det gjorde han. Da Lisbet Palme fortalte meg denne historien sa hun: "J lina ble for alltid en del av vår familie!"

25 Når vi feirer 17.mai i år er Grunnloven av 1814 193 år. Mer enn en hyllest til Grunnloven, vil jeg legge vekt på noen viktige forbedringer av Grunnloven. Det jeg tenker på, først og fremst, er at det faktisk sto i v r første Grunnlov av 1814 at "jøder har ikke adgang til riket."

Og dermed har vi et viktig spørsmål å tenke på denne 17-mai-dagen på Finnsnes:
Er det loven som forbedrer folket, eller er det folket som forbedrer loven?

Hvordan forsvant denne forferdelige formuleringen om jødene fra Grunnloven.

35 Den historien er uløselig knyttet til en person som alltid må nevnes 17.mai.
Henrik Wergeland. Han var mer enn heftig opprørt over denne paragrafen.
Han var både skuffet og motløs over at alt han skrev og protesterte ble møtt
med taus forakt. Denne desperasjonen avspeiler seg mer enn tydelig når han i
1841 skriver diktet "Sandhetens Armée" som begynner slik:

40

Ord? Som verden saa foragter?

Ord i digt?

45 Endnu meer foragteligt!

Ak hvor usle disse Magter

til at fegte

50

For den sandhed I fornegte!

Han uttrykker med andre ord ikke særlig store forhåpninger til ordene og diktet.
De er usle makter å fekte med for å få folk til å se sannheten i øynene. Og

55 fienden er mektig, for videre i diktet skriver han:

Mørkets Vold er steil at storme

Overtro

60

Hviler fast på Søilers ro

Talløs som Ægyptens Orme

65 er den sorte

Fordomshær ved Templets Porte.

70 Det historiske i denne sammenheng er at diktet Sandhedens Armée er innledningen til diktverket "Jøden."

Her beskriver Henrik Wergeland en frysende vinternatt, og midt i denne stormfulle vinternatten plasserer han Jøden, Gamle-Jakob med sin skreppe fylt
75 av verdifulle spenner og knapper og penger. Når Gamle-Jakob kjemper seg fram i snødrevet mellom stormkastene synes han at han hører barnegråt, men han sier til seg selv:

"Den falske Hubro skriger som et Barn.

80

Hvo slipper Barn vel ud i saadant veir?

Det gjør ei Ulven selv med sine."

85 Men han går etter lyden og ser en bylt i snøkavet

- et Barn, et Barn!

I dramatiske sekvenser beskriver Wergeland nå hvordan Jøden, Gamle-Jakob, tar det lille barnet inn til sitt bare bryst og dets hjerte begynner igjen å banke.
90 Med barnet under klærne kjemper han seg gjennom den ulende stormen, og sin verdifulle skreppe har han for lengst gitt avkall på. Det er i dette diktet Wergeland skriver de berømte ord om at "I sligt et Veir, da faaer du Bønner, Gud!"

95

Ingen vil lukke Gamle-Jacob inn. Han er nå helt kraftløs, men han banker mange ganger på den siste dør før de endelig svarer. Når de kontant avviser ham, er det med samme ordlyd som i Grunnloven, han har ikke adgang til deres hjem. Han og hans folk skal for all tid straffes fordi de drepte Guds sønn.

100

"Det er Synden, som gjennem tusind Led skal straffes."

Jakob med barnet ved brystet fryser i hjel utenfor på trappen til dette huset. På julaften. Og neste morgen står ekteparet i vinduet og gremmes over den
105 påtrengende jøden som "sitter der endnu" og ikke gir seg med sine varer på selveste juledagen. Men de går ut og finner ham død og ser i bylten han har ved sitt bryst at det er deres eget barn Margrethe - "Et Liig som ham."

110 Og her lar Henrik Wergeland diktet ende i et rystende drama hvor de ikke klarer
å skille barnet og jøden. De må begrave dem sammen, fordi barnets arme for
alltid hang fast om hans hals.

Var dette bare ord som verden så foragter? Diktet rystet Grunnloven i
115 grunnvollene og allerede 4 år etter, i 1845, ble paragrafen strøket. Dessverre var
Wergeland i mellomtiden død, i 1843, men historikere jeg har snakket med, sier
at han levde lenge nok til å vite at han hadde lyktes i denne største forbedringen
av Grunnloven.

120 Senere kom mange andre, store forbedringer, for eksempel 99 år etter 1814, det
vil si i 1913. Da kvinnene fikk stemmerett. Noen år før den tid hadde vi endelig
fått de første barnelovene slik at vi slapp å bruke loven om dyremishandling,
som vi hadde fått lenge før, når noen skulle dømmes for overgrep mot barn. Før
den tid var det faktisk slik at straffen for å mishandle et barn måtte
125 sammenlignes med en lik, straffbar mishandling utført mot en hund eller en
gris, og de som hadde gjort det ble dømt deretter. Verden gikk med andre ord
framover.

År 2003 ble ett merkeår for barnelovgivningen. Da fikk den internasjonale
130 Barnekonvensjonen forkjørsrett framfor norsk lov.

Har vi nå svaret på om det er loven som forbedrer menneskene, eller er det
menneskene som forbedrer loven? Skulle jeg bruke et bilde for hvordan jeg
tenker, må vår vandring opp og fram mot et stadig bedre og mer menneskelig
135 samfunn være den trappen vi bygger, hvor hvert trinn opp er folkets, våre,
nyvundne verdier og Grunnloven og lovgivningen blir vårt trappe-gelender -
som markerer hvor vi kan falle utfor.

I dette året, 2007, skal vi få en ny utlendingslov og jeg håper at Bjarne Håkon og
140 hans fylking snekrer nye trinn på vei oppover. Hvis ikke, så gjør vi det, vi, folket!

Hvordan vi kan sikre oss at vi ikke går utfor eller begynner å gå nedover igjen?
Da må jeg rykke hundre år framover, etter Wergeland, fra 1843 til 1943 da
145 Hitler og nazistene på Wannensee-møtet, utenfor Berlin, bestemte at alle jøder
måtte utryddes. Det forferdeligste av alt som har hendt i min levetid.

Ett svar på det kan vi finne i boken til den amerikanske forskeren Samuel
150 Oliner. På 80-tallet klarte han å spore opp 406 personer i Europa som med fare
for sitt eget liv hadde reddet jøder under krigen. De fleste var å finne i Tyskland.
Han oppsøkte dem, og han intervjuet dem om livet der hjemme sammen med
mamma og pappa. Hva kunne de fortelle?

155 Hans forskningsresultater har sterke budskap til oss alle på en 17.mai-dag i år
2007. Først og fremst hadde de hatt foreldre som brydde seg. Barna hadde
derfor vært venner med så vel jøder som sigøynere. Verdi-budskapet om at
menneskene var like verdige gikk som en rød tråd gjennom hele oppveksten.
Barnas utvikling av empati var blitt kombinert med et sterkt forhold til hva som
160 var rett og hva som var helt galt. Derfor opplevde de som voksne at det som
skjedde med jødene i Hitler-Tyskland var totalt ødeleggende for alt de holdt for
rett og riktig i verden. Det var brudd på alle lover.

De forsto at nazismen raste nedover trappen, men ikke bare det, at de rev ned
165 selve gelenderet slik at hele folket rutsjet utfor.

Den helt grunnleggende drivkraft bak deres dramatiske og livsfarlige
hjelpesaksjoner var at de selv hadde erfart at barn av jøder var som andre barn;
fordi de ikke var blitt holdt adskilt fra dem - i motsetning til de fleste av deres
170 skolekamerater som hadde levd som i et apartheid.

Det var egentlig Oliners sønn som fikk ham på tanken å oppspore og oppsøke
de som hjalp jødene under Hitler. Det var da han ikke lenger godtok farens
standardsvar på spørsmålene om hans døde slektninger. Professor Oliner var
175 nemlig slektens eneste overlevende. Gjennom oppveksten til sitt barn, klarte han
ikke å fortelle sin sønn den forferdelige sannheten om Holocaust. På sønnens
spørsmål om slektningene, svarte han bare: "De døde før du ble født".

En dag gikk ikke det lenger, og faren begynte på den tunge vei å fortelle en våken
180 7-åring om jødeutryddelsen. Barnet gråt mye, men kom raskt til faktafasen:

"Men du ble reddet."

Da kunne far fortelle gutten sin egen, fantastiske historie, om da han en dag i
185 jøde-ghettoen ble grepet i armen. En ukjent kvinne bøyde seg ned og hvisket:

"Deg kan jeg redde, men ikke flere akkurat nå."

190 Deretter ble han gjemt på et loft, håret vokste og han ble kledd som jente. Han endog sang i det katolske pikekoret - for senere å bli smuglet over til England og deretter til fjerne slektninger i USA hvor han vokste opp.

Til denne historien hadde gutten to spørsmål:

195 - kjente du henne ikke?

- Nei, jeg kjente henne ikke

- Hvorfor gjorde hun det?

200

Guttens spørsmål om hvorfor hun gjorde det, ga ikke forskeren ro før han hadde funnet det ut. Og svaret kjenner dere jo allerede.

205 Hvordan sto det til i Norge 100 år etter Wergeland og Grunnlovsforbedringen? Dessverre ganske dårlig. Jødene ble uten særlige protester eller redningsaksjoner sendt ut av landet til konsentrasjonsleirene hvor de endte sine liv. Vidkun Quislings politiminister Jonas Lie uttalte i 1943 at "med jødene kan vi gjøre hva vi vil, fordi de har ingen støtte i befolkningen." Hva betydde det? I praksis at vi ikke kjente dem, fordi vi ikke hadde hatt omgang med dem.

210

Og det er vel det sterkeste budskapet til vår tid når de mest hjelpetrengende flykter til oss, at vi blir kjent med dem, at de blir levende mennesker for oss og våre barn og barnebarn. Slik at det ikke blir gjort stor urett når makter og myndigheter vil sende dem ut av landet. Fordi vi vet om dem, og vi er deres
215 støtte i befolkningen. Det viktigste vi kan gi videre til våre barn, for å hindre at det onde ikke en gang hender hos oss, for å sitere Arnulf Øverland, er at de alltid skal ta den undertrykte og den svakestes parti.

220 Da Nelson Mandela skulle innsettes som nyvalgt president i Sør-Afrika for ti år siden, sjokkerte han alle verdens medier og fjernsynsstasjoner under presidentlunsjen.

Han reiste seg og sa: hvis du er et vanlig menneske som gjør det gode, ja så er du et vanlig, godt menneske. Om du gjør ekstraordinære bra ting, ja så er du et

ekstraordinært godt menneske. Men hvis du gjør noe ingen andre har gjort før deg, da er du en historisk person. Derfor har jeg to ledige stoler her ved min side som er til to historiske personer som jeg har invitert hit i dag.

230 Ingen ante hvem de var, fordi alle storheter og presidenter var jo på plass allerede. Og sjokket var til å ta og føle på da to av hans eldste fangevoktere fra de 27 årene han tilbrakte i fengselet på Robben Island kom inn og satte seg.

235 Mandela fullførte: Disse to hadde ordre om å gjøre livet så vanskelig for meg at jeg tilslutt skulle ta min død av det. Det gjorde de ikke. De tok sjansen på å respektere meg, og de våget etter hvert å bli mine venner. Derfor er det to historiske personer jeg nå har ved min side.

240 Jeg vil avslutte denne 17. maitalen på Finnsnes med et sitat av en person som er like selvfølgelig i en 17.mai tale som Henrik Wergeland. Det er Bjørnstjerne Bjørnson.

Og han sa:

245 "Det er de gode gjerninger som redder verden."

Kilde

www.hero.no/mottak/heimly

URI

250 <https://www.virksommeord.no/tale/loven-og-folket>

255

260